

Het geheim van de soundmixshow

Houdt u van soundmixshows, door leerlingen? Ik eerlijk gezegd niet. Voor m'n kinderen heb ik dan ook een school uitgezocht waar ze, louter als concessie aan de lang zittende collega's, hooguit eens in de drie jaar aan deze vorm van na-apen beginnen. Toch bracht Monique me laatst ernstig aan het twijfelen ...

Monique is een grote, wat gezette meid van 15. Aardig, maar dodelijk verlegen. Zo verlegen dat eigenlijk niemand precies weet hoe aardig ze kan zijn. Zelf is ze ervan overtuigd dat ze groot, dik en lelijk is, en niets kan. De leerlingbegeleider heeft al flink wat tijd in haar geïnvesteerd, maar wil haar nu doorverwijzen naar het RIAGG omdat ze depressief lijkt te worden. Dan komen de culturele dagen; Monique belandt in de soundmixgroep. En blijkt de sterren van de hemel te kunnen zingen... Op de slotavond oogst ze een meer dan daverend applaus. Vanaf dat moment loopt ze meer rechtop, maakt ze contact met klasgenoten en hebben RIAGG en leerlingbegeleider het nakijken.

Wat denkt u van dit waar gebeurde verhaal? Is Monique in een gelukkig toeval beland? Heeft de leerlingbegeleiding gefaald? Of bevat de soundmixshow een goed bewaard pedagogisch wonder? Die laatste gedachte bevat me het meest. Stel je voor dat je dit wonder zou kunnen oproepen, voor al die andere leerlingen die je zo'n ontwikkeling ook graag gunt. Maar dan wel zonder zo'n vreselijke soundmixshow te hoeven organiseren...

Dit artikel gaat uit van twee gedachten: zelfs het meest professionele systeem van leerlingbegeleiding loopt een groot risico te verworden tot een vlag op een modderschuit. En: elk kind verdient onderwijs dat bol staat van de pedagogische wonderen. Het beschrijft, vanuit bewezen praktijk, onderwijs dat alle leerlingen ruim kansen biedt op ontwikkeling. En doet daarmee een poging het geheim van de soundmixshow te ontrafelen.

Hoe professionaliteit toch onvoldoende kan zijn

Wie met betrokkenheid maar vanaf enige afstand naar het onderwijs kijkt ziet dat de leerlingbegeleiding zich de afgelopen jaren sterk heeft ontwikkeld. Dat valt aan persoonlijke ervaringen goed te illustreren. Zo'n tien jaar geleden werd ik uitgemaakt voor amateurtherapeut en softie toen ik voorstelde een training sociale vaardigheden onze school in te halen. Toen we het desondanks deden was de gemiddelde mening dat zoiets de taken van een school vergaand overschreed. Zo'n vijf jaar geleden ontstond er veel vraag naar diezelfde training, maar was het in de meeste scholen een groot probleem om er roostertijd voor vrij te maken. Nu rukken de zogenaamde 'witte begeleidingsbanden' op in het rooster. En concurreert onze sociale vaardigheidstraining in menige school met trainingen in zelfvertrouwen, concentratie, faalangstreductie en ga nog maar even door. De leerlingbegeleiding heeft zich, gemiddeld genomen, ontwikkeld tot een professioneel systeem met de daarbij horende specialisten en faciliteiten. De zorg voor leerlingen heeft een gerespecteerde plaats gekregen. Mooi toch, zou je zeggen, niks meer aan veranderen.

Wie kijkt naar de leerlingbegeleiding als zelfstandig zorgsysteem mag zeker tevredenheid voelen. Maar laten we wat verder kijken. In de meeste scholen opereert het begeleidingssysteem vrijwel geheel gescheiden van het onderwijs. Contacten tussen beide werelden gaan over leerlingen die niet functioneren in het onderwijs en vandaar in de begeleiding terecht komen. Zo bekeken probeert de begeleiding leerlingen te laten voldoen aan de eisen van het onderwijs. Natuurlijk probeert een goede begeleiding ook het welzijn van leerlingen in de school te vergroten. Met zorg voor de leerling, wel te verstaan, en niet met eisen aan het onderwijs.

Leerlingbegeleiding professionaliseert. Onderwijs blijft, alle vernieuwingen ten spijt, ver achter. Kijk naar het studiehuis: op de meeste scholen bezig te verworden tot een LOI op school. Met dichtgetimmerde studiewijzers, de dodelijke saaiheid van veel te veel werkstukken, en almaar 'in je eentje in zo'n stemhokje', zoals een leerling het treffend benoemde. Of neem de

basisvorming, waar vaardigheden maar al te vaak tot hun recht moeten komen in een incidenteel driedaags project.

Onderwijs werkt met leerstof aan kennis en als het meezit vaardigheden. Leerlingbegeleiding werkt met zorg aan problemen en welzijn. Twee gescheiden werelden, die elkaar op deze manier niet kunnen versterken. Waarbij de kernzaak, goed onderwijs, achterblijft bij de zorg. De beste leerlingbegeleiding maakt nog geen goede school. Zo kan professionele leerlingbegeleiding maar al te makkelijk verworden tot goede verzorging op een krakkemikkig schip. Een weinig rooskleurig beeld. Laten we proberen eruit te ontsnappen.

Waarom zou leerlingbegeleiding zich uitsluitend moeten richten op problemen? En wie zegt dat onderwijs gericht moet zijn op leerstof? Wat beide systemen gemeenschappelijk hebben is heel simpel: de leerlingen. Als ze zich gezamenlijk en serieus verantwoordelijk zouden stellen voor een optimale ontwikkeling van jongeren hebben ze opeens heel veel gemeen. De leerlingbegeleiding richt zich daarmee niet meer uitsluitend op de uitvallers met hun problemen, maar stimuleert alle leerlingen gericht in hun ontwikkeling als mens. Bovendien betekent gerichtheid op ontwikkeling dat het zeer de moeite waard wordt eisen te stellen aan het onderwijs. Bijvoorbeeld door te staan op het uitlokken van pedagogische wonderen, om even terug te komen op Monique. Overvragen we daarmee het onderwijs? Zelfs wie gelooft in wonderen snapt immers dat ze zich moeilijk laten plannen. Kijk eerst even mee in de praktijk, en trek dan pas conclusies.

Jonge asielzoekers trots op hun verhalen

De omweg van een verhaal biedt genoeg veiligheid om jonge asielzoekers volop aan het praten te krijgen – ook over hun eigen verleden. Dat blijkt tijdens het ontwerp 'De Verhalenverteller', uitgevoerd op het dr. Aletta Jacobscollege in Hoogezand met leerlingen van de Internationale Schakelklas (overwegend alleenstaande vluchtelingen). Hier heeft onderwijs indrukwekkende, haast therapeutische, bijeffecten.

Het begint met het verhaal over verhalenverteller die zijn verhalen is kwijtgeraakt. Alle leerlingen snappen dat dit vreselijk is: wie z'n verhalen kwijt is, is z'n cultuur en daarmee z'n wortels verloren. De leerlingen bedenken en tekenen de verhalenverteller, zijn dorp en maken zelfs de boom waaronder hij zijn verhalen vertelde. Dan besluiten ze 'hun' verteller te helpen. Ze beginnen met het verzamelen, lezen en vertellen van klassieke westerse sprookjes. Om daarna een verhaal uit hun eigen cultuur mee naar school te nemen. Het vertellen van de verhalen is zo indrukwekkend dat de docent voorstelt een verhalenfeest te organiseren. De leerlingen nodigen hun vrienden en mentoren uit, en richten de kantine prachtig in.

Het feest begint. Een zenuwachtige jongen kondigt alle vertellers aan. En dan vertellen alle leerlingen hun verhaal. Soms keurig van een papiertje. Vaak zeer geconcentreerd uit het hoofd, half starend over het publiek heen. Ontroerend om te zien hoe een jongen met stijve schouders naar voren gaat, en na afloop opgelucht meeklapt met het publiek. Bijna alle verhalen komen uit hun eigen land of cultuur. Zhilin vertelt achteraf dat ze een oud chinees verhaal heeft verteld. 'Een verhaal van vroeger, ik was het vergeten, maar nu ik weet het weer.'

Mooi zijn de tekeningen van het dorp van de verhalenverteller. Een jongen geeft toelichting: 'Hier woont de verhalenverteller. En hier woonde ik.' En vervolgens vertelt hij over zijn leven in dat dorp. Het is een heel bijzonder moment. Want vraag deze jonge vluchtelingen rechtstreeks naar hun geboortedorp en ze zullen dichtklappen of beleefd weigeren. Wegduwen van alle herinneringen lijkt een goed overlevingsmechanisme voor wie alleen een nieuw leven moet beginnen, maar blijkt op de lange duur tot grote vervreemding te leiden. Vraag deze jongeren naar het dorp van hun zelf gecreëerde verhalenverteller en ze tekenen hun eigen dorp en vertellen er graag over. En merken zo dat ze zich zelf niet af hoeven te snijden van hun verleden.

Dit schrijft Zhilin achteraf: "Woensdag verhalenfeest. Ik heb prettig humeur naar school. School was al begonnen. Naar binnen kijk "wa". Zoveel mensen. Kantine mooi uit vanavond. Ik ben ook blij. ISK-3 allemaal leerling verhalen vertellen. Ik ook. Vind ik echt leuk. Allemaal leerling goed gedaan. Vanavond heel leuk. Allemaal zijn blij!"

De trots en saamhorigheid straalt maanden later nog van deze groep af. Niet vreemd, gezien hun fantastische prestatie. Maar is hier nu sprake van een gelukkig toeval of een gepland wonder? Zeker is in elk geval dat dit onderwijs jaarlijks wordt herhaald met een nieuwe groep, met telkens hetzelfde indrukwekkende effect.

De tijdmachine

Het zal je maar gebeuren: je klas krijgt een brief. Van een echte professor nog wel! En dan zijn vraag: willen jullie voor mij een reis naar het verleden maken? Natuurlijk, wie zou dat niet willen? ivbo-klas 2N van CSG Comenius in Leeuwarden in elk geval wel. Dat ze meteen door hebben dat de brief niet echt is, maakt helemaal niks uit. Driftig gaan ze aan het werk om hun reis voor te bereiden. En daarna de tijdmachine in. Natuurlijk is er computerstoring, eerst echt, en dan in het verhaal. Met het onverwachte effect dat de klas per ongeluk veel te ver terug wordt geflitst en in de prehistorie terecht komt.

Met de nodige omzichtigheid verkennen ze hun nieuwe omgeving. Dat leidt tot het maken van een enorme en prachtige drie dimensionale maquette van het aangetroffen landschap. Compleet met gletschers, rivieren, mensen en onderkomens. En vervolgens moeten er nogal wat problemen worden opgelost: hoe komen we aan eten, verdelen we de taken, zuiveren we het water, meten we de tijd? Want de professor heeft doorgeseind dat de storing zeker een aantal dagen duurt.

Als de leerlingen eindelijk weer terug in onze tijd zijn, is dat reden voor een feest. Ze vertellen hun ouders en de andere genodigden alles over hun avonturen. Apentrots zijn ze op hun werk. Jan, een boom van een vent, stoot zijn leraar aan, wijst op de maquette en zegt: "Dat had je niet gedacht, hè meneer, dat ivbo-tjes dat konden!"

Wie heelhuids uit de prehistorie terugkomt, wordt nooit meer dezelfde. Dat geldt zeker voor deze klas, die er blijvend door veranderde. De leerlingen werkten een week lang hard en gemotiveerd en spraken elkaar tot ieders verbazing daarop ook aan. De sfeer verbeterde sterk en onderlinge ruzies waren opeens heel zeldzaam. Ook na deze bijzondere week bleef dat merkbaar: de klas functioneert veel meer als een groep, ook buiten het lokaal. En wat echt bemoedigend is dat er niet alleen veel is geleerd, maar ook veel leerenergie is gemobiliseerd. Zo stonden de leerlingen erop dat de natuurkundedocent hen met een klaarstaande proefopstelling liet werken, al was die volgens de docent te moeilijk voor hen. Domme opmerking, hij had toch gezien wat ze in de prehistorie allemaal hadden gepresteerd... En de proef lukte ze prima!

Weer zien we trots op de geleverde prestaties. Die dan ook veel beter waren dan leerlingen en docenten hadden durven dromen. Met in dit geval als extra opbrengst een betere sfeer en nieuwe leerenergie. En alweer gebeurde dit in een vooraf geplande onderwijssituatie.

De dierenwinkel

De klas van mijn dochter van negen is de afgelopen weken onherkenbaar veranderd. En dat allemaal naar aanleiding van een quasi-argeloze vraag van juf Hanneke: 'Zullen we een dierenwinkel beginnen?' De kinderen knutselen dieren en hokken, maken logo's en plattegronden, en schrijven informatiefolders over hun dieren. En passen na drie weken zelf nog maar net in hun lokaal. Huiswerk kent deze klas niet; desondanks gaat het werk na schooltijd en bij ziekte gewoon door. En begint het soms om tien over zeven 's ochtends al met een onwaarschijnlijk snel aangekleed kind naast je bed: 'Kom er nou uit, want ik wil internetten over konijnen.'

Joris zit pas een half jaar in deze klas. Een klein bleek ventje, dat op z'n vorige school erg is gepest door een groep meiden. De eerste maanden schuift hij zo onopvallend mogelijk door de klas: stil, wat gebogen, ogen achter z'n haar.

Bij de opening staan de kinderen te glimmen van plezier als ze hun openingslied zingen. Dan komen vijf kinderen naar voren met hun zelfgeschreven teksten. Joris staat midden tussen vier populaire goed gebekte meiden. Hij is als laatste aan de beurt. Luid en duidelijk draagt hij zijn tekst voor, kijkt het publiek stralend aan en maakt dan een vrolijk sprongetje van opluchting. Zijn vader schiet vol. En hij is niet de enige.

Als je een gedeukt kind van zo dichtbij ziet opbloeien voelt dat als een wonder. Toch is het goed om vast te stellen dat het onderwijs weliswaar was gepland en voorbereid, maar dat niemand had kunnen voorspellen wat er met Joris is gebeurd. Juf Hanneke heeft onderwijs gecreëerd dat wonderen uitlokt. Gewoon, omdat ze zo van de betrokkenheid van de kinderen geniet, zegt ze zelf.

Hoe gewoon is dit soort onderwijs, zult u zich misschien afvragen. Honderden docenten op tientallen scholen werken met dit zogeheten verhalend ontwerpen. En hebben ontdekt dat je er niet een extra creatief mens of een bijzonder begaafd begeleider voor hoeft te zijn. Wat deze docenten wel gemeen hebben is het plezier om leerlingen uit te dagen, en hun betrokkenheid op te roepen. Voor wie daarvan geniet, is verhalend ontwerpen snel te leren.

Verhalend ontwerpen zet leeractiviteiten in een verhaallijn, waardoor ze voor leerlingen een logisch verband krijgen. Betrokkenheid wordt opgeroepen door de leerlingen zich te laten identificeren met de hoofdpersoon van het verhaal (zoals in de Verhalenverteller), of hen zelf hoofdpersonen te laten worden (in de Tijdmachine en de Dierenwinkel). Onverwachte wendingen in de verhaallijn maken het onderwijs spannend. De docent legt met sleutelvragen de bal voortdurend bij de leerlingen, en daagt hen daarmee uit al hun capaciteiten in te zetten. Vijf atheneum leerlingen reageren er even sterk op als kleuters - vooropgesteld dat het ontwerp is aangepast aan hun niveau. Vakkenintegratie en de koppeling van kennis en vaardigheden vloeien als vanzelf uit deze manier van werken voort. Verhalend ontwerpen creëert krachtige activerende leeromgevingen: leerlingen die zich betrokken en uitgedaagd voelen leren veel, grondig en met plezier.

Terug naar het geheim van de soundmixshow

Betrokkenheid, uitdaging, spanning, de bal bij de leerling, beroep doen op veel verschillende capaciteiten, gevoelens van trots en succes. Kort gezegd zijn dat de sleutelwoorden die van verhalend ontwerpen een pedagogisch rijke leeromgeving maken. Laten we even kijken wat we hiervan terug zien in de soundmixshow. Het optreden deed een sterk beroep op Moniques onbekende capaciteiten, leverde haar gevoelens van trots en succes op, en versterkte daarmee haar zelfvertrouwen. Maar wel omdat ze toevallig kon zingen. Als ze dat niet had gekund, liep ze nu nog bij het RIAGG. En er zijn nogal wat leerlingen die niet kunnen zingen. Dat maakt soundmixshows niet echt geschikt voor wonderen. Docenten kunnen gerust zijn, soundmixen wordt van hen niet verwacht. Wat wel?

Elke docent zou ik willen uitdagen om van een les een rijke, op ontwikkeling gerichte leeromgeving te maken. Met zoveel variëteit dat er voor alle leerlingen wat te halen is. Al is per kind niet te voorspellen wat dat zal zijn, goed te voorspellen is dat er wonderen zullen optreden. Docenten door het hele land bewijzen dat. Op allerlei manieren, waarvan verhalend ontwerpen er overigens maar één van is.

Ook leerlingbegeleiders zou ik willen uitdagen: om hun werkveld uit te breiden tot de ontwikkeling van alle leerlingen. En om, vanuit de eigen betrokkenheid en professionaliteit, aan te dringen op pedagogisch rijke leeromgevingen. Niet uit vernieuwingsdrift, of als mode-gril. Maar gewoon, omdat het gaat om leerlingen.